

УДК 911.9 (477)

Троценко О.В.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

Розглянуті проблеми становлення сільського туризму в Дніпропетровській області, запропоновані шляхи подолання перепон, що склалися, визначені перспективи розвитку сільського туризму як механізму переходу економіки регіону на принципи сталого розвитку.

Рассмотрены проблемы становления сельского туризма в Днепропетровской области, предложены пути преодоления сложившихся препятствий, определены перспективы сельского туризма как механизма перехода экономики региона на принципы устойчивого развития.

The problems of rural tourism development in Dnipropetrovsk area are researched. The ways of solution this problems are proposed. Perspectives of rural tourism in Dnipropetrovsk area as important way of sustainable development are definitude.

Вступ. Сільський туризм на сьогодні є пріоритетним напрямком туристичної галузі України, адже в якості головного ресурсу в його розвитку та функціонуванні виступають природні території та етнографічні особливості регіонів.

Актуальність теми беззаперечна і обумовлена сутністю сільського зеленого туризму, що є дієвим важелем сталого розвитку регіонів як найменш шкідлива форма природокористування з усіх видів туризму. До того ж зелений туризм та як його різновид сільській використовують наявні в сільській місцевості ресурси та сприяють розвитку депресивних аграрних регіонів, створенню нових робочих місць, вдосконаленню

інфраструктури села (транспортної мережі, каналізаційної системи тощо) та покращенню добробуту сільських мешканців. Сільський туризм на сьогодні розглядається як джерело фінансових, в тому числі валютних надходжень в казну країни, адже приваблює туристів неповторним колоритом української культури та гостинності.

Стан проблеми. Зважаючи на актуальність розвитку зеленого туризму, питанням дослідження цього сектора національного ринку послуг присвячено багато уваги як з боку географів, так і з боку представників інших галузей науки. Теоретичні та практичні засади сільського туризму висвітлені в монографіях, підручниках, довідниках як загального напрямку, так і присвячених суто досліджуваній темі (Ю.В. Зінько, М.Й. Рутинський, П.В. Горішевський, О.О. Гетьман, В.П. Багров, В.Л. Петранівський, В.Ф. Кифяк, та інші).

Перспективи розвитку сільського зеленого туризму визначені в нормативно-правових актах «Агро туризм», «Про сільській зелений туризм», «Про затвердження державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.» тощо. Програма розвитку Дніпропетровщини на 2010-2015 рр. вбачає в сприянні розвитку сільського туризму вихід з кризи українського села за рахунок зміщення вектору спеціалізації з агропромислового комплексу у бік туристичної діяльності [1-3].

Провідну роль у вирішенні питань зеленого туризму відіграє неприбутковий громадській орган - Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [4], що займається накопиченням даних з регіонів країни, проводить конференції та тематичні виставки з метою популяризації відпочинку в українському селі, сприяє розвитку сільської інфраструктури, зайнятості сільського населення, збереженню існуючої та відновленню втраченої природної та культурно-історичної спадщини українського народу.

Сприяння розвитку сільського туризму здійснюється також завдяки міжнародним фінансовим програмам Міжнародного фонду «Відродження», фонду «Євразія», Європейської федерації сільського зеленого туризму «Єврожітс» та іншими.

Але незважаючи на все зазначене, розвиток сільського туризму в Україні гальмує низка факторів, серед яких необхідно зазначити недосконалість законодавчої бази, фінансову неспроможність потенційних підприємців закласти установчій фонд, недосконалість системи кредитування, недоліки в оподаткуванні та крен у тіньовий бізнес, тенденції до монополізації та зникнення конкурентної боротьби тощо. Тому на сьогодні є необхідним всебічний аналіз проблем та перспектив ринку туристичних послуг з метою визначення наявних пропозицій та попиту, визначення шляхів до урівноваження ринку, формування його стійкості та еластичності, задля розширення сектору сільського туризму.

Виклад основного матеріалу. Зелений туризм з'явився в Європі в 60-70 рр. ХХ ст., і був обумовлений ускладненням екологічної ситуації в містах та

як наслідок прагненням міських жителів відпочивати поза межею забруднених, переповнених урбоутворень. За неповних п'ять десятиріч років зелений туризм став однією із найприбутковіших галузей, що становить альтернативу сільському господарству як сфери зайнятості сільського населення. Незважаючи на тривалі та стійкі традиції національної гостинності, в Україні цей напрямок досить молодий – його формування розпочалося в середині 90-х років, але на сьогодні від стрімко набирає обертів. З даними Спілки, в Україні налічується більше 800 приватних садиб, що надають послуги з сільського відпочинку. Найбільш популярними ц цьому відношенні є регіони Карпат та Криму, а також Полтавська, Вінницька та Харківська області, де унікальна культура поєднується із дуже сприятливими природними умовами. В Дніпропетровщині зелений відпочинок займає друге місце за популярністю після екскурсій вихідного дня. Для цього існують сприятливі умови, зокрема велика кількість об'єктів природо-заповідного фонду – 114, з них 3 заповідника, серед яких Дніпровсько-Орільській, 15 заказників державного значення, 51 пам'ятка природи та садово-паркового мистецтва, єдиний в Європі рівнинний водоспад; мінеральні джерела та цілющі грязі, пам'ятки історико-культурної спадщини, зокрема скіфські кургани, козацькі пам'ятки, старовинні церкви, в тому числі дерев'яні, пам'ятки сільської архітектури (реконструйовані хати-мазанки), живі національні українські традиції, щира гостинність та порівняно невисокі ціни. Для задоволення потреб туристів в області функціонує понад 26 приватних садиб, що зосереджені переважно в Царичанському, Петріківському, Апостоловському та Криничаському районах. Але незважаючи на багатющі ресурси, сільський туризм для області поки що не є дієвим чинником виходу із кризової економічної ситуації, адже в Дніпропетровській області на 20 відвідувачів припадає 80 мешканців, що виїжджають на відпочинок за кордон [3].

Тому, для визначення причин, що гальмують розвиток сільського туризму пропонується проаналізувати кон'юктуру ринку пропозицій регіону.

Аналіз літературних джерел – статей, документів, підручників показав, що є наявною проблема термінологічного апарату – навіть самі підприємці не завжди розуміють, які ж послуги вони надають – чи то зеленого, чи сільського або агротуризму. Більшість рекламних Інтернет-ресурсів по Дніпропетровській області в якості «сільського» туризму пропонують відпочинок на звичайних турбазах, що засновані окремими родинами в якості «зелених». Це можна пояснити тим, що під час пошуку ключове слово «сільський туризм», автоматично дорівнюється слову «зелений туризм». Таким чином, звичайний громадянин, що за допомогою Інтернету шукає шляхи відпочинку поза межами міста, не розуміє різниці між «зеленим» та «сільським» туризмом, тому суттєво втрачає на колориті та анімаційних послугах, що пропонуються сільськими садибами.

Для визначення інформаційного забезпечення населення в сфері сільського туризму був проведений аналіз Інтернет-джерел за двома

напрямами: окреслення сучасних проблем термінологічного апарату та визначення рекламно-інформаційного поля саме сільського туризму регіону. Для цього був здійснений пошук в пошуковій системі Google за ключовими словами «сільській туризм», «зелений туризм», «агротуризм», «відпочинок в сільській оселі» з уточненням по Дніпропетровській області, а також за англійськими версіями цих слів – «rural tourism», «agritourism», «village tourism».

Контент-аналіз Інтернет-джерел показав, що на сьогодні дуже гостро стоїть проблема конкретизації понять туристичної діяльності підприємств за послугами, що надаються, адже на сьогодні інформаційне поле є мішаниною з понять, найбільш популярним з яких є визначення «агротуризм» - в пошуковій системі Google на це ключове слово було знайдено 1 030 000 результатів, з них лише 85 були по Дніпропетровській області, з яких лише третина була результативною, більша частина сайтів пропонувала послуги зеленого, сільського, а також екологічного туризму, вже в першій тридцятці результатів були повтори, що являли собою різні підкатегорії одного й того ж сайту. 10 сайтів належали туристичним компаніям, розміщеним в Дніпропетровській області, що пропонували послуги екскурсій вихідного дня та активного туризму по Україні. Майже 30% сайтів асоціюються із ключовими словами «зелений туризм» та «сільський туризм».

Треба відмітити, що більшість сайтів, знайдених за ключовим словом «агротуризм» були російськими та присвяченими відпочинку в російському селі, що обумовлено популярністю цього терміну в сучасній науковій російськомовній літературі. При цьому, агротуризм розуміється як поняття більш широке, що охоплює участь в сільській щоденній традиційній праці.

Агротуризм є єдиним словом, на яке є стаття в Вікіпедії – потужному енциклопедичному ресурсі Інтернет-простору. В Вікіпедії агротуризм вважається синонімом сільського туризму, і єдине посилання в списку літературі – це посилання на сайт туристичної фірми, що пропонує послуги зеленого туризму. Тобто стаття на найбільш популярному ресурсі, що є доступним для різних верств населення не точна, та потребує серйозного допрацювання.

Менш результативним є ключове слово «зелений туризм» - всього 582 000 результату, з яких 1/5 присвячена Дніпропетровській області. В перших 30-ті результатах майже 10 – це перепосилання зі статей, де ключовим є слово «агротуризм» та «зелений туризм», при чому з них 2 – це реферати, інші – сайти громадських установ та туристичних фірм. Певну конкретику вносять наукові статі та праці, де чітко проводиться границя між поняттями – це 20 % досліджених сайтів. Більшість праць доступні з великих науково-освітніх порталів – каталогів авторефератів дисертацій, туристичних бібліотек тощо.

На ключове слово «сільській туризм» було представлено 136 000 результатів, з яких 35 400 були пов'язані з Дніпропетровською областю. Тут також більшість результатів були перепосиланнями зі статей з

ключовим словом «зелений туризм», адже в більшості випадків вживався термін «сільський зелений туризм».

Результатів за ключовими словами в англomовному варіанті було на порядок більше, що пов'язано із тим, що більшість сайтів як країн СНД, так і Європи надає можливість переглядати сторінки як на рідній, так і міжнародній мовах. При цьому найбільш використовуваними є поняття «rural tourism» («village tourism») та «agritourism», що розділяються за ступенем активності туриста в сільському житті.

Наскрізними результатами, що видавалися під час пошуку були сайти міжнародних організацій, сприяння екологічного та зеленого туризму – UNWTO, WWOOF тощо [5], а також Спілка [4],

Таким чином, можна зробити наступний висновок. На сьогодні в Україні є проблема неузгодження понять сільській, зелений та агротуризм – ці поняття пересікаються, перекриваються та найчастіше асоціюються один з одним і вживаються як синоніми. Це ускладнює просування окремих продуктів на туристичному ринку через обмеженість свідомості суспільства у цьому питанні.

Загалом більшість вітчизняних туризмологів дає відповідь на питання різниці між поняттями сільський, зелений та агротуризм.

Зелений туризм є поняття більш широке і включає відпочинок поза межами міського середовища. Тобто це може бути відпочинок в сілі (сільській туризм), на природі (екотуризм), із використанням активних засобів (пригодницький, спортивний тощо), із працює в агрогосподарствах (агротуризм).

Спілка пропонує використовувати словосполучення зелений сільській туризм, що включає окрім відпочинку в приватних сільських садибах такі розваги як охота, рибальство, збір ягід та грибів тощо, що в умовах конкурентної боротьби стають дієвими засобами привабливання туристів, а отже використовуються майже усіма підприємствами цієї галузі. Таким чином, *сільський зелений туризм* – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону [4]. При цьому, словом “зелений” підкреслюється екологічна спрямованість цього виду туризму, а саме, відпочинок у зеленій місцевості. Наступним кроком має стати впорядкування термінологічного апарату на державному рівні. Сподіваємось, що в ці питання внесе ясність прийняття Закону України “Про сільський зелений туризм” [2].

Ще однією проблемою, що виникла під час роботи із Інтернет-джерелами є низька інформативна забезпеченість сільського туризму та сумнівна репутація менш відомих підприємств. Із об'єктивно існуючих 26 підприємств, під час пошуку в Інтернет-джерелах було знайдено лише 6 садиб в Царичанському, Петріковському та Новомосковському районах. З них найбільш відомими є хутір Галушківка в с. Гречаному, що є по суті

історико-анімаційним скансеном, адже побудований за принципом козацького зимівника із оригінальними елементами побуту та анімаційною програмою. До того ж, в самому Гречаному розташовано чотири приватних підприємства, що надають послуги з сільського туризму, але контактну інформацію з Інтернет-джерел можна отримати лише про один хутір, яким опікується сучасне українське козацтво. Така плутанина обумовлена також тим, що підприємства мають однакові назви, розташовані неподалік друг від друга, але пропонують різні послуги. В одному хуторі є хата для відпочинку, приміщення для петриківського розпису, їдальня, проводяться козацькі свята, періодично базується дитячий табір «Запорізька Січ». Інший – це «музей просто неба», де є музейна колекція, серед послуг переважають екскурсії та анімаційно-розважальні заходи. Інші підприємства таких послуг не надають. Тобто потрапити до більшості закладів сільського туризму можливо лише через турфірму, що є посередником.

До того ж в цьому ракурсі актуальною є ще одна проблема – це відсутність єдиної стандартизації засобів розміщення та харчування сільських садиб. В сучасній європейській практиці сільського зеленого туризму існує чітка класифікація засобів розміщення за рівнем комфортності, сукупності послуг та відповідно - цінової категорії. В Україні не має чітких вимог до облаштування житлової зони – розміщення санвузлів, наявності електрики, опалення, розмірів кімнати, розміщення кухні тощо, теж саме стосується і вимог до наявності в господарів санітарних книжок, документації на тварин тощо.

Позитивним рішенням, яке частково дозволяє керувати стандартами в галузі сільського туризму є пропонований Спілкою проект маркування садиб за екологічною якістю «Зелена садиба». На сьогодні в більшості країн-лідерів сільського зеленого туризму туристи обирають переважно екологічні чисті оселі, що промарковані відповідною службою. Зокрема в Європі діє системи екологічного маркування VISIT, Green Globe 21, Milieubarometer (Нідерланди), LegambienteTurismo (Італія) тощо [6-8]. В Україні екологічність осель не є головним мотиваційним критерієм, що впливає на вибір туристом відповідного підприємства, але це перший крок на шляху до стійкого розвитку регіону. Проект «Зелена оселя» вже має розроблені чіткі критерії та відповідні категорії осель, процедуру отримання господарями відповідного знаку якості та шляхи стимулювання підприємців [4]. Тим не менш, на сьогодні лишається проблема, коли більшість закладів не завжди виправдовує сподівання туристів, знижує попит на такі послуги, сприяє розвитку лише таких підприємств, які рекомендуються «одними знайомими іншим».

У зв'язку із цим постає ще одна проблема – якісна підготовка кадрів в галузі сільського туризму. В Дніпропетровській області підготовку кадрів в галузі туризму здійснюють ВНЗ, що здійснюють підготовку за фаховим напрямом (зокрема Дніпропетровський національний університет ім. О.Гончара) та ряд непрофільних ВНЗ різного рівня акредитації, що мають невеликі відділення та тимчасові курси. Підготовкою кадрів в галузі саме

сільського туризму здійснює Спілка шляхом організації різноманітних курсів, тренінгів, фестивалів на базі конкретних підприємств. Тобто, відсутність єдиних вимог до кваліфікації господарів ускладнює розвиток сільського туризму в області.

Ще однією проблемою розвитку сільського туризму в Дніпропетровській області – це відірваність наукових розробок від життя. Зокрема, в більшості джерел зазначається, що головною проблемою сільського туризму Дніпропетровщини – це відсутність чіткої оцінки туристичних ресурсів, мала кількість туристичних маршрутів по області та низьке інформаційне забезпечення населення [10-11]. Насправді, на сьогодні існує цілий комплекс науково-методичних розробок в галузі туризму, значний внесок в який зроблено завдяки виконанню держбюджетних тем на кафедрі фізичної та економічної географії Дніпропетровського національного університету. Зокрема, рамках держбюджетних тем під керівництвом Л.І. Зеленської був здійснений активний пошук у напрямку створення найефективніших картографічних засобів для сприяння розвитку туризму регіону, в тому числі сільського, розглянуті можливості відновлення втрачених населених пунктів, зокрема шляхами розвитку сільського зеленого туризму [12, 13]. В рамках цих проектів, була здійснена комплексна оцінка рекреаційних ресурсів регіону, проведені розрахунки туристично-рекреаційного потенціалу території для різних видів туризму, означені обмеження для використання територій в туристичній сфері через різну пропускну спроможність, окреслені шляхи використання нетрадиційних рекреаційних ресурсів – зокрема втрачених та пара рекреаційних. В результаті розроблений атлас туристично-рекреаційних ресурсів Дніпропетровської області, серія туристичних маршрутів по Дніпропетровській області, комплекс інформаційно-рекламних продуктів – панорами, листівки та буклети – які завдяки позитивній візуалізації допоможуть позбавитися стереотипу одноманітності сільських районів країни та викликати туристичний інтерес до окремих місцевостей. Але при значній розробці питань сільського туризму регіону, впровадження практичних результатів гальмується через брак коштів на поліграфічні, видавничі та інші послуги, пов'язані із реалізацію проектів.

Ускладнює розвиток ринку сільського туризму сезонність послуг та відсутність орієнтування на традиційні українські свята. Сучасний ринок пропозицій характеризується нестабільністю, низькою гнучкістю та еластичністю, відсутністю єдиної ефективної маркетингової стратегії, що ускладнюється конкуренцією сусідніх, більш розвинених регіонів (Крим, Карпати).

Великою проблемою в сільському туризмі Дніпропетровщини є низький попит серед населення на такий вид відпочинку. Це обумовлено насамперед недовірою до підприємств області через перелічені вище фактори, необізнаністю щодо туристичних ресурсів регіону та стійкі негативні стереотипи в уявленнях про територію Дніпропетровської області та сільські райони, складною соціальною ситуацією (низьким рівнем

заробітних плат, скороченням вільного часу на приватних підприємствах, зокрема скорочення щорічної відпустки до одного-двох тижнів, високий рівень безробіття тощо).

Для подолання перепон розвитку сільського туризму в регіону потрібна реалізація комплексу дій, пов'язаного із наступними питаннями:

- формування потужної законодавчої бази в сфері сільського туризму, що вирішить питання спеціалізації на ринку послуг, шляхів контролю за якістю послуг через стандартизацію та ліцензування працівників;

- розробка ефективної системи кредитування підприємств, що працюють в галузі сільського зеленого туризму, в тому числі страхування;

- розробка маркетингової стратегії просування регіонального тур продукту на ринку зеленого туризму через розробку та впровадження в життя туристичний маршрутів, підвищення тривалості обслуговування за рахунок святкування в селі традиційних українських свят, активне впровадження анімаційних програм тощо;

- подолання негативних стереотипів та формування позитивного туристичного іміджу регіонів прямо (шляхом безпосередньої реклами) та опосередковано через розробку інформаційно-рекламних та науково-популярних продуктів: цільових Інтернет-сайтів, карт та атласів, журналів, фото-альбомів, листівок, календарів, поштових марок, аудіо-візуальної продукції тощо;

- відновлення втрачених природних та історико-культурних об'єктів регіону – реконструкція етнічних поселень, очистка від побутових відходів околиць населених пунктів, розчистка захисних насаджень та впорядкування природних ділянок лісу та степу, створення штучних насаджень, відновлення тваринного світу через цілеспрямоване розведення окремих видів тощо.

Висновки. Для Дніпропетровської області, де понад 1400 сільських населених пунктів, з яких лише одиниці є успішними господарськими центрами, розвиток сільського туризму є нагальною потребою. До того ж, область має потужну ресурсну базу, наукові розробки та рекомендації щодо розвитку цього напрямку. Незважаючи на позитивні фактори, розвиток сільського туризму характеризується наявністю суперечливих питань та проблем. Подолання цих проблем, зокрема опікування державою розвитком сільського туризму, впровадження наукових результатів в туристично-екскурсійну сферу є запорукою розвитку регіону та входження його в число лідерів по туризму.

1. Про затвердження державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 73. – С. 7.

2. Про сільський зелений туризм. – Закон України. Проект від 12.04.2007 р. № 3467 // http://tourlib.net/zakon/pro_siltur.htm

3. www.dnipr.dp.gov.ua

4. Співка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні
[/http://www.greentour.com.ua/ukrainian/](http://www.greentour.com.ua/ukrainian/)
5. <http://unwto.org/en>
6. www.yourvisit.info
7. www.greenglobe21.com
8. www.milieubarometer.com
9. www.legambienteturismo.it
10. <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838;jsessionid=71B656869656C6727CF8F08EAA623BB4>
11. Гетьман О.О., Багров В.П. Особливості маркетингу сільського туризму на Дніпропетровщині та Івано-Франковщині: порівняльний аспект /
12. Розробка і створення атласу туристично-рекреаційних ресурсів як основи розвитку туризму Звіт про НДР (заключ.) / Дніпропетровський національний університет (ДНУ); Керівник Л.І. Зеленська.. - № 0102U004413 – Д., 2009 – 170 с.
13. Розробка та створення науково-довідкової географічної інформаційної системи (ГІС) „Втрачені географічні об'єкти регіону: Звіт про НДР (заключ.) / Дніпропетровський національний університет (ДНУ); Керівник Л.І. Зеленська.. - № 0102U004413 – Д., 2007. - –171 с.